

Elk jaar in juni bruist de wijk Kazimierz tien dagen lang tot in de late uren, met een keur aan klezmermuziek en culturele activiteiten.

Enmaai op de Nieuwe Joodse begraafplaats houden ze halt bij het graf van de beroemde achttiende-eeuwse chassidische rabbijn Epstein.

Von Seltmann.

Orstein.

Joods Krakau heeft toekomst

tekst en beeld Michiel Diebergen
Joods Krakau herleeft. In die beschutting van de wijk Kazimierz kijken Joden liever vooruit dan naar het verleden.

Benedin, in de verte, zocht de stad. De na- jaarszon reflecteert op de daken, die uitsteken boven het roestbruine vlies van de smog. Rond de kogelronde heuvel, die is ingericht als uitkijkpunt, joggen Krakauers door de najaarszon en laat een broedpaar zich uitvoeren fotograferen.

In de stengroeven aan de andere kant van de heuvel vreet de herft aan de bladen. Daar, in de aangrenzende leegte, werden de Krakause Joden tewerkgesteld – de slou, waar al voor de oorlog de gewonen kalksteen werd bewerkt, staan er nog. Duizenden mensen kwamen om in en rond het nabijgelegen concentratie- kamp, of werden naar Auschwitz vervoerd, een uurje trainen vervoer.

Als je het voormalige concentra- tiekamp betreedt, tref je voor- malige decorstukken van de film Schindler's List aan, zoals een pad geplaveid met afgietsels van Joodse grafzerken. Regisseur Steven Spielberg filmd hier in 1993 een deel van zijn beroemde epos

over Joods Krakau, waarna een stroom Holocausttoeristen Krakau overspoelde.

Geen informatie
Opvallend is dat er bij het uitkijkpunt ontbreekt informatie over deze treurige plaats. Wel staat er, tegenover een industrieterrein, een pompeus monument uit de communistische tijd gewijd aan de slachtoffers. De plaats van het voormalige concentratiekamp is nu een natuurgebied. Het is er leeg en stil.

Flotse klinkt er een myste- rieuze geluid over de daken. Het is het geluid van een hoorn, een diepe, soms schorre klank die opteelt en langzaam wegtrift.

„Sorry, ik moet nog wat beter oefenen”, zegt Jonathan Orstein met een knipoog. De directeur van het Joods Cultureel Centrum houdt een authentieke ramshoorn in zijn rechterhand, een sjofar, die Joden onder meer gebruiken om het nieuwe jaar in te luiden. Het geluid wordt versterkt door een groter exemplaar van aluminium, die onlangs ontbald werd in de tuin van het gemeenschaps- huis.

„Een roep om wederkeer”, staat er op de sokkel. „Dit is de grootste sjofar ter wereld”, zegt Orstein. De hoorn symboliseert de we- dergeboorte van het Jodendom in Polen.”

Bioi
In Kazimierz, de voormalige

Joodse wijk van Krakau, komt het joodse leven opnieuw tot bloei. Binnen, in het cultureel centrum, is juist het sabbatdiner begonnen. Zo'n honderd men- sen doen zich te goet aan een- voudige salades en een knoep- kipgerecht met champignons. De sfeer is vrolijk, bijna uitgelaten. De avond begint met een lied van de negentiende-eeuwse Jiddische schrijver en theatermaker Sjoelom Aleichem dat iedereen meevingt, niet alleen de Poolsprekende gasten maar ook de Amerikanen en de Israëliërs.

Een van de aanwezigen bij het sabbatdiner is Rebecca Statman, een vrouw van rond de zestig die uit Israël komt. Ze kijkt de doch- ter van een vrouw die Auschwitz overleefde. „Jarenlang wilde ik niet denken over een bezoek aan Europa. Maar nu durven we het weer aan”, zegt ze. Even voor zonsopgang heeft ze met haar man, een hoogleraar aan de universiteit van Haifa, de sjoel bezocht. „We werden heel vriend- elijk ontvangen.”

Het cultureel centrum, dat ze- ven jaar bestaat, heeft 600 Joodse leden. Er is een fitnessruimte voor bejaarden, een studenten- club met vijftig leden en een kin- derspeelzaal. Daarnaast is er een groep van tachtig Holocaustover- levers die regelmatig samen- komt. Bebahe het sabbatdiner is er elk weekend „zondagschool” en organiseert het centrum con-

ferenties en workshops.

Best bewaard
Op de vleugel van het toerisme –Krakau ontvangt 9 miljoen bezoekers per jaar– groeit de Joodse gemeenschap, niet alleen in aantal maar ook wat betreft trots. Momenteel zijn er weer en- kele duizenden Joden in Krakau. Kazimierz is de „best bewaarde Joodse buurt van Europa”, zegt Jonathan Orstein, die opproefde in New York en sinds dertien jaar in Krakau woont. De zeven overgebleven synagogen van Krakau –de oudste dateert uit de

New York. Hij is de oudste van drie mannen in lange zwarte kleding die vanaf de tramhalte de doorgaande weg oversteken. Enmaai op de Nieuwe Joodse begraafplaats houden ze halt bij het graf van de beroemde achttiende-eeuwse chassidische rabbijn Epstein. Daar schudden hun lippen biddend heen en weer, terwijl hun schingeloten op een afstandje toekijken. „Krakau zou wel willen dat er meer Joden te- rugkwamen”, zegt de rabbijn, die een nakomeling blijkt van rabbijn Epstein. „Maar dat doen we niet. Ons leven is elders.” Krakau is

klezmermuziek en culturele acti- viteiten. Zoals vroeger wordt het niet, beaamt Jonathan Or- stein van het Joods Cultureel Centrum. Tijdens de Holocaust werden bijna alle 65.000 Joden van de stad vermoord. Daarna kwam het communisme, waar- bij in de jaren zestig een ople- ving van het antisemitisme ontstond. Joden werden aange- moedigd te vertrekken, wat velen

deden, vooral naar Israël.

De voormalige Joodse wijk Ka- zimierz raakte in verval en werd een plek voor drankzucht, zovers- vers en criminelen. Een van de eersten die in 1989 op onderzoek uitgingen was Uwe von Seltmann, een Duitse filmmaker die in Krakau zijn deels Joodse wortels ontdekte. „Ik durfde hier amper te komen. Mensen waarschuwden me. Je weet nooit of je dood of

levend terugkomt.” Het was één grote ruïne.

Von Seltmann was op zoek naar het geboortehuis van een van de zonen van de stad, Mordechai Gebirtig, een arme timmerman die in de nacht Jiddische liederen schreef, waaronder het zoge- noemde „volkslied van het getto” „S'trenn” (het tramliet, dat hij componeerde na een pogrom in 1936 in een nabijgelegen stadje.

„Gebirtig schreef al in de jaren dertig over wat er later zou ge- beuren”, zegt Von Seltmann. „Hij heeft de rampspoed voorspeld.”

Vergeten verleden
Bij alle aandacht voor het heden en de toekomst van de Joodse gemeenschap dreigt het verleden erbij in te schieten, vindt de filmmaker. „Niemand kent de beroemde Jiddische zanger meer, en dat is jammer. Het Jid- dish was hier een weigebode taal, met een geschiedenis van duizend jaar. Nu zijn er maar vier of vijf Jiddischspreekende mensen overgebleven in Krakau.”

Volgens Von Seltmann, die zichzelf Jiddisch aanleerde, is de opkomst van het Joodse leven in Kazimierz vooral te danken aan het Holocausttoerisme. „Zonder Auschwitz was hier geen Joods leven.” Het herdenken en de toekomst zijn twee geschieden- verleden in Krakau, zegt hij. „Er zouden plekken in de stad moeten zijn waar het bezoek aan Auschwitz besproken en ver- werkt kan worden.”

Eén ding staat volgens de Joden in Krakau als een paal boven water: ze voelen zich veilig in de stad. „Natuurlijk is er antisemi- tisme, zoals overal in Europa”, zegt Jonathan Orstein. „Maar ik woon dertien jaar in Krakau en heb nooit problemen gehad.”

Mathiasz Lagosz, coördinator van de Joodse studentenclub,

is het daar hartgrondig mee eens. „Mijn studiegenoten op de Technische Universiteit zien elke week foto's van onze activiteiten op Facebook. Ze vinden het inter- essant. Ze weten dat Krakau een Joodse geschiedenis van duizend jaar heeft. Tegelijkertijd laat ik zien dat ik niet als zij ben, ook al ben ik Joods.”

Beschermend bastion
„De wijk Kazimierz voelt als een beschermend bastion met al die synagogen”, zegt filmmaker Uwe von Seltmann. Toch maakt hij zich zorgen, met name over de overwinning van de nationalis- tische en conservatieve partij Recht en Rechtvaardigheid tijdens de verkiezingen van vorige week. „Dat is slecht nieuws voor min- derheden. Het antisemitisme zou weer kunnen toenemen.”

Intussen werkt Von Seltmann verder aan zijn film over Mo- rdechai Gebirtig, de beroemde Jiddische schrijver die zulke levendige liederen schreef, vlak voordat hij in 1942 door de nazi's vermoord werd in het getto van Krakau. Sinds twee jaar is in de kelder van het huis waar Gebirtig woonde een klein museum, dat op verzoek open is voor bezoekers. „Ik ben een optimistisch mens”, zegt de filmmaker. „Oit was Kra- kau het centrum van Jiddische cultuur in Europa. Ik hoop dat Krakau in de toekomst opnieuw een Joods centrum zal zijn.”

De verkiezingsuitslag is slecht nieuws voor minderheden. Het antisemitisme zou weer kunnen toenemen

vijftiende eeuw en de nieuwste werd rond 1900 gebouwd– zijn op loopafstand van het cultureel centrum. Op het Nieuwe Plein, het oude centrum van de Joodse buurt, worden groepen toeristen rondgeleid langs het voormalige koopers slachthuis, waar nu de Poelse stobbroodnick zapiekanka aan de man wordt gebracht. „Krakau ontvangt ons goed. Logisch, ze verdienen er geld mee”, zegt rabbijn Heller uit

een van de bestemmingen op hun reis door Polen en Hongarije, waarbij ze op zoek gaan naar hun familiegeschiedenis.

Vruchten plukken
De stad plukt graag de vruchten van de herrievoerde belangst- ling voor Joods Krakau. Elk jaar in juni organiseert de gemeente het Joods Cultureel Festival. Tien dagen lang bruist de wijk tot in de late uren, met een keur aan

Sinds twee jaar is er in de kelder van het huis waar Gebirtig woonde een klein museum.